

Edyta Halista-Telus

Politechnika Koszalińska

E-MAIL: edyta.halista-telus@tu.koszalin.pl ORCID: 0000-0001-9457-9268

Mediacje rówieśnicze w profilaktyce cyberbullyingu

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest zwrócenie uwagi na poważny problem zachowań agresywnych młodych ludzi w przestrzeni internetowej. To ona stała się kolejnym miejscem (poza podwórkiem, szkołą, czy innymi środowiskami w świecie realnym), w którym młodzi ludzie znęcają się, prześladują, zastraszą, wyzywają czy grożą swoim rówieśnikom. Ten rodzaj przemocy, zwany cyberbullyingiem/cyberagresją, z uwagi na swoje poważne konsekwencje, wymaga od nas dorosłych natychmiastowej interwencji. W niniejszym artykule zaproponowane zostały działania profilaktyczne mające na celu rozwijanie kompetencji społecznych uczniów. Mediacje rówieśnicze, których głównym celem jest wyposażenie młodych ludzi w umiejętności rozwiązywania sporów bez agresji i przemocy, stanowią propozycję działań profilaktycznych w przestrzeni szkolnej. Natomiast zadania mediacji szkolnych bezpośrednio lub pośrednio nawiązują do problemu agresji i przemocy.

SŁOWA KLUCZOWE: cyberbullying, Internet, profilaktyka, mediacje szkolne i rówieśnicze

Wprowadzenie

Internet (jeszcze dwadzieścia lat temu dostępny nielicznym) stał się „miejscem” równoległe istniejącym ze światem rzeczywistym. Można pokusić się o stwierdzenie, że nasz świat, to te dwa obszary, które są ze sobą powiązane i występują nierozzerwalnie, a przede wszystkim przenikają się. To, co dzieje się w Internecie ma wpływ na życie w „realu” i odwrotnie. Dzieci żyją w dualnym świecie. Przestrzeń cyfrowa jest dla nich równie ważna, co życie codzienne na przykład w szkole. Ta przestrzeń jest źródłem różnych przeżyć, emocji i doświadczeń. Dla współczesnych dzieci i młodzieży jest ona środowiskiem naturalnym, a nawet pierwszorzędnym (Andrzejewska, 2013, s. 15–16). Korzystanie z zasobów internetowych może być szansą, rozwojem i możliwością poznawania świata, ludzi i zdobywania wiedzy bez wychodzenia z domu. Ta sama przestrzeń może być czynnikiem ryzyka. Młodzi ludzie na komunikatorach, portalach społecznościowych mierzą się z ośmieszaniem ich osoby, izolowaniem, wyzywaniem czy nękaniami. Często przemoc ma postać ciągłą, czyli taką, gdy wobec ucznia

w szkole jest stosowana przemoc a kontynuowana po zakończeniu lekcji w przestrzeni internetowej. W takiej sytuacji, dziecko nie ma możliwości „odpocząć” od oprawców. To poczucie izolacji i bezpieczeństwa w domu przestało istnieć. Konsekwencje dla oprawców i ofiar mogą być dotkliwe zarówno w obszarze społecznym, psychicznym, jak i prawnym. Przeciwnikami tych ostatnich, a więc rozwiązań legislacyjnych są niektórzy badacze, jednoznacznie proponujący działania edukacyjne w tym obszarze (Knol i Pyżalski, 2011, s. 74). Warto podkreślić jest to, że przemoc tradycyjna jest łatwiejsza do zaobserwowania, dzięki czemu możemy, jako dorośli, szybciej na nią zareagować. Natomiast cyberbullying wyrządza szkodę mniej widoczną, mianowicie w obszarze zdrowia psychicznego, której konsekwencje mogą być również bardzo poważne. Jest to wystarczający powód do stwierdzenia, że koniecznością jest podejmowanie działań profilaktycznych z zakresu zagrożeń płynących z korzystania z Internetu przez dzieci i młodzież.

Cyberbullying – charakterystyka i zasięg zjawiska

Cyberbullying to zjawisko po raz pierwszy zdefiniowane przez Billa Belsey’a w 2004 roku jako:

wykorzystanie technologii informacyjnych i komunikacyjnych do wspierania zamierzonego, powtarzającego się i wrogiego zachowania jednostki lub grupy, mającego na celu wyrządzenie krzywdy innym (Belsey, 2004).

Cyberbullying jest ograniczony do działań agresywnych przy pomocy technologii informacyjnych. W szerszym znaczeniu agresja szkolna – bullying – to różne działania o charakterze przemocowym, których celem jest: upokarzanie, dręczenie, prześladowanie. Agresja szkolna nie jest ograniczona do realnej przestrzeni szkoły, ale rozciąga się wszędzie tam, gdzie młodzi ludzie podejmują działania. Prekursorem badań nad bullyingiem był Dan Olweus, który stwierdził, że jest to stosowanie przemocy, przez jedną lub kilka osób wobec ofiary (Siemieniecka, Skibińska i Majewska, 2020). Według badacza o dręczeniu możemy mówić, gdy

...ofiara musi znosić negatywne, skierowane przeciwko sobie, powtarzające się i długotrwałe działania jednej lub kilku osób, przy czym osoba poszkodowana nie jest w stanie przed nimi samodzielnie się obronić (Olweus, 1993, s. 12).

Nękanie rówieśnicze jest szczególnie dotkliwe, a konsekwencje są wyjątkowo poważne. *Bullying* opisywany przez Dana Olweusa charakteryzuje się: regularnością, nierównowagą sił oraz intencjonalnością (Olweus, 2013, s. 751–780). Autor rozpoczął swoje badania po serii wyjątkowo trudnych

sytuacji w szkołach norweskich, w których dzieci w konsekwencji stosowania na nich przemocy/bullyingu, podejmowały próby samobójcze lub popełniały samobójstwo (Pyżalski, 2012, s. 146).

Relacja między agresją, przemocą i bullyingiem ma charakter hierarchiczny. Każdy bullying jest przemocą i agresją. Natomiast nie każda przemoc czy agresja musi być bullyingiem (Pyżalski, 2011, s. 110). Rządowa strona amerykańska, która poświęcona jest problematyce cyberbullyingu, szeroko ujmuje pojęcie cyberbullyingu jako „dokuczanie, które ma miejsce na urządzeniach cyfrowych, takich jak: telefony komórkowe, komputery i tablety” (<https://www.stopbullying.gov/cyberbullying/what-is-it>).

Cyberprzemoc przejawia się przez:

- zastraszanie,
- ośmieszanie,
- wyzywanie,
- nękanie,
- groźby,
- publikowanie lub rozsyłanie ośmieszających filmów, zdjęć lub informacji,
- wykluczanie z grup online,
- ignorowanie,
- wzniecanie konfliktów przy użyciu agresywnego języka,
- sexting – forma komunikacji elektronicznej poprzez seksualnie sugestywny obraz lub treść (Siemieniecka i in., 2020, s. 33–37).

Skutki cyberbullyingu u ofiar:

- uczucie smutku,
- depresja,
- samotność,
- myśli samobójcze,
- niski poziom samooceny,
- słabe wyniki w nauce i niechęć do uczęszczania do szkoły,
- wyższy poziom lęku społecznego,
- problemy z zachowaniem (Siemieniecka i in., 2020 s. 43–44).

Dzieci, które stały się ofiarami nękania w przestrzeni internetowej, nie potrafią same sobie z tym problemem poradzić. Stąd tak ważne jest wsparcie innych. Niestety, ofiary często nie dzielą się z innymi swoimi problemami,

gdyż boją się, że nie zostaną zrozumiane lub ich problem zostanie zbagatelizowany (Szulc, 2018, s. 6).

Sprawca cyberprzemocy może mieć: niskie kompetencje społeczne, niską empatię, niską samoocenę, wyższą wrogość, objawy niedostosowania społecznego. Aktualne badania nie dają jednoznacznej odpowiedzi, czy sprawcami są częściej chłopcy, czy dziewczęta (Łukawska, 2021, s. 120). W przeciwieństwie do bullyingu w ujęciu tradycyjnym, gdzie oprawcami są częściej chłopcy (Twardowska-Staszek i Zych, 2019, s. 130).

Niezależnie od tego, kto dopuszcza się przemocy w Internecie, skala tego zjawiska jest znacząca, co potwierdzają badania ankietowe przeprowadzone przez Najwyższą Izbę Kontroli w 2017 roku w grupie 271 nauczycieli, 814 rodziców i 737 uczniów. Z cyberprzemocą zetknęło się aż 39,5% uczniów, 28,8% rodziców i 45,4% ankietowanych nauczycieli (<https://www.nik.gov.pl/kontrola/P/16/026/>). Wraz z wysokim wskaźnikiem występowania cyberbullyingu występuje niska wykrywalność sprawców. Wynika to ze specyfiki korzystania z nowych technologii, gdzie agresor może pozostać anonimowy oraz z niezgłaszania tego faktu innym przez osoby doświadczające przemocy internetowej. Ponadto oprawcami mogą być uczniowie, którzy w kontaktach bezpośrednich nie przejawiają zachowań agresywnych. Anonimowość w przestrzeni internetowej może wywoływać u nich chęć zastosowania przemocy wobec swoich rówieśników (Szulc, 2019, s. 5). Zgodnie z Raportem NIK z 2017 roku (<https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/nik-o-cyberprzemocy-wsrod-dzieci-i-mlodziezy.html>, s. 30), ryzyko wystąpienia w Polsce cyberprzemocy jest na średnim poziomie.

Raport Najwyższej Izby Kontroli z 2017 roku obejmował informacje pozyskane od pedagogów oraz dyrektorów szkół, które dotyczyły najczęstszych problemów wychowawczych na terenie ich placówki. Problemy wychowawcze, które mają miejsce lub wpływają na środowisko szkolne, w dużej mierze dotyczą problemów w nauce. Na drugim miejscu jest przemoc i agresja w stosunku do innych uczniów (pedagodzy 60%, dyrektorzy 39%). Natomiast agresja w Internecie zauważana była przez 38% nauczycieli i 25% dyrektorów szkół. W tym miejscu warto podkreślić, że agresja przejawiana w Internecie równie mocno rzutuje na relacje między uczniami co agresja w szkole. Jakość relacji w świecie wirtualnym i realnym zależy od zdobytych umiejętności komunikowania się i budowania relacji. W związku z powyższym szkoła staje się istotnym miejscem działalności profilaktycznej. Jest przestrzenią, w której młodzi ludzie w trakcie warsztatów mediacyjnych uczą się między innymi zasad prawidłowej komunikacji w myśl zasady „porozumienie bez przemocy” oraz poznają się i budują relacje oparte na zrozumieniu, empatii

i akceptacji różnorodności. Istotne wydaje się to, analizując kolejne dane pozyskane w tym samym raporcie od dzieci i młodzieży:

- 59,7% młodych osób – spotkało się z sytuacją, że ktoś użył Internetu do wyzywania jego znajomego;
- 58,1% – stwierdziło, że spotkali się z sytuacją, w której ktoś przy pomocy Internetu poniżał i ośmieszał jego znajomego;
- 32,2% – młodych osób przyznało, że byli wyzywani w Internecie;
- 19,4% – młodych osób przyznało, że byli ośmieszani i poniżani w Internecie.

Tabela 1. Problemy wychowawcze w środowisku szkolnym

Problemy wychowawcze	pedagodzy	dyrektorzy
problemy w nauce	94%	87%
przemoc i agresja w stosunku do innych uczniów	60%	39%
niska frekwencja w szkole	59%	32%
uzależnienie od Internetu/gier komputerowych	38%	38%
agresja w Internecie	38%	25%
stosowanie przez dzieci i młodzież używek	37%	27%
stany depresyjne	33%	15%
próby lub myśli samobójcze	7%	7%
przemoc i agresja do nauczycieli lub innych pracowników	6%	3%
stosowanie środków psychoaktywnych	4%	3%
zaburzenia odżywiania	3%	3%

Źródło: opracowano na podstawie Raportu Najwyższej Izby Kontroli 2017 r., s. 22–23.

Z uwagi na to, że mediacje rówieśnicze są kierowane do dzieci ze szkół podstawowych i ponadpodstawowych, należy dokładnie znać to środowisko a szczególnie najczęściej pojawiające się problemy, z którymi młodzi ludzie mierzą się na co dzień. Przytaczany wyżej raport wśród głównych problemów wychowawczych na terenie szkoły wymienia agresję w Internecie. Pojawienie się tego zjawiska wiąże się między innymi z łatwym dostępem do Internetu, dzięki na przykład smartfonom. Badaniami na temat dzieci i Internetu, na skalę europejską, zajmuje się organizacja EU Kids Online. Ostatnie badania przeprowadzone zostały w latach 2017–2019 w 19 krajach europejskich. Wykazały one, że poziom przemocy internetowej w Niemczech, Portugalii,

Hiszpanii, we Włoszech i na Węgrzech jest, podobnie jak w Polsce, na średnim poziomie (<https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/nik-o-cyberprzemocy-wsrod-dzieci-i-mlodziezy.html>, s. 30). Najwyższy poziom ryzyka wystąpienia cyberprzemocy jest we Francji, Czechach, Szwecji, Belgii, Rumunii, Bułgarii, Litwie, Estonii, Słowenii i Austrii. Badania kwestionariuszowe przeprowadzono wśród 25101 dzieci. W porównaniu z poprzednimi przeprowadzonymi badaniami przez organizację EU Kids Online w 2010 roku drastycznie wzrosła liczba dzieci korzystających ze smartfonów. Prawie każde dziecko deklaruje używanie telefonu „codziennie” lub „prawie cały czas”. W zespole, który zajmował się powyższymi badaniami w Polsce, były następujące osoby: Jacek Pyżalski, Aldona Zdrodowska, Łukasz Tomczyk i Katarzyna Abramczuk (EU Kids Online 2020, s. 149). Z uwagi na to, że pytania ankietowe zadawane były dzieciom i młodzieży w wieku od 9–17 lat, każde poprzedzone było pytaniem definicyjnym, w celu doszczegółowienia i uniknięcia niezrozumienia pytania. Definicja dotycząca agresji rówieśniczej, została sformułowana następująco:

Czasami dzieci i nastolatki mówią lub robią innemu młodemu człowiekowi nieprzyjemne lub złośliwe rzeczy. Bywa, że zdarza się to na przykład wiele razy, w różne dni, przez dłuższy czas. Może to być na przykład:

- drażnienie się z kimś w sposób, który się tej osobie nie podoba;
- bicie, kopanie, popychanie;
- wykluczenie kogoś ze wspólnych spraw.

Kiedy ktoś robi komuś innemu coś nieprzyjemnego lub złośliwego w ten sposób, może się to zdarzyć:

- twarzą w twarz (osobiście);
- przez telefon komórkowy (rozmowy, SMS-y, MMS-y, filmiki wideo);
- przez Internet (e-mail, komunikator, portal społecznościowy, czat) (Pyżalski, Zdrodowska, Tomczyk i Abramczuk, 2019, s. 107).

Na tak postawione pytanie respondenci mogli odpowiedzieć, odnosząc się do własnych doświadczeń dotyczących przemocy tradycyjnej jak i elektronicznej. Wyniki pokazują, jaki odsetek dzieci i młodzieży zetknął się lub doświadczył bullyingu lub/i cyberbullyingu. I tak: na 1249 osób w wieku 9–17 lat, 21,3% odpowiedziało „nie wiem/wolę nie odpowiadać”, 46,4% udzieliło odpowiedzi „nie”, a 32,3% dzieci i młodzieży odpowiedziało „tak”. Czyli prawie 1/3 badanych (404 osoby) w ciągu roku, poprzedzającego badania, doświadczyła przemocy rówieśniczej (Pyżalski i in., 2019, s. 108).

Dla porównania w 2021 roku opublikowano raport z ogólnopolskiego badania uczniów „Nastolatki 3.0” (Lange, 2021, s. 78–80), który aktualizowany jest raz na dwa lata. Odpowiedzi w nim uzyskano od 1733 uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Jeden z rozdziałów raportu

zawiera dane dotyczące cyberprzemocy. Wśród wielu pytań z obszaru przemocy internetowej pojawiło się następujące: „Czy doświadczyłeś(-aś) przemocy w Internecie?” – na które ponad 23% nastolatków udzieliło odpowiedzi twierdzącej, ponad 20% udzieliło odpowiedzi negatywnej, a 56,2% „trudno powiedzieć”. Najczęstszą formą przemocy, stosowaną przez młodych internautów, jest poniżanie i ośmieszanie.

Skala i konsekwencje elektronicznej przemocy rówieśniczej są znaczące. Wśród młodych osób, przestrzeń wirtualna staje się dominującą w kontaktach rówieśniczych. Stąd istotne jest podejmowanie działań mających na celu zapobieganie zjawisku cyberprzemocy. Opisywana problematyka cechuje się dużą dynamiką, dlatego ważne jest pogłębianie wiedzy i poszukiwanie skutecznych metod profilaktycznych.

Elektroniczna przemoc rówieśnicza – działania profilaktyczne

Działania profilaktyczne wiążą się z zapobieganiem zachowaniom ryzykownym. Wyodrębniamy również rodzaj działalności profilaktycznej, będącej reakcją na prognozowane zjawiska, które mogą się pojawić w przestrzeni społecznej. Są to wówczas działania prewencyjne (Śliwa, 2015, s. 9). Zgodnie z definicją z obszaru edukacji zdrowotnej, profilaktyka to różnorakie działania podejmowane w celu zapobiegania pojawieniu się lub rozwojowi niepożądanych zachowań lub zjawisk w danej populacji. Celem tych działań jest przeciwdziałanie zagrożeniom, których pojawienie się lub nasilenie się w przyszłości jest wysoce prawdopodobne (Wojnarowska, 2008, s. 127). Brunon Hołyst określił profilaktykę jako system metod i środków, których celem jest zniwelowanie negatywnych zjawisk społecznych oraz stworzenie warunków, które zapewnią prawidłowe funkcjonowanie, rozwój jednostek i grup społecznych (Hołyst, 2016, s. 970).

Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) podaje, że przemoc rówieśnicza jest jednym z największych zagrożeń dla zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży. Jej konsekwencje to: obniżenie samooceny, zaburzenia psychosomatyczne, używanie środków psychoaktywnych, obniżenie osiągnięć szkolnych, depresje, myśli samobójcze, czy zaburzenia lękowe (Borkowska, Szymańska i Witkowska, 2012, s. 4). Konsekwencje przemocy są bardzo poważne, stąd WHO uznało, że ochrona dzieci i młodzieży przed przemocą jest działaniem priorytetowym polityki ochrony zdrowia psychicznego (Węgrzynowska, 2016, s. 14–15).

Przemoc elektroniczna występująca poza szkołą oddziałuje na funkcjonowanie dziecka w szkole. Ta forma przemocy występuje równolegle z tradycyjnym bullyingiem. Dlatego szkolne działania profilaktyczne i wychowawcze

powinny również obejmować swym zasięgiem doświadczenia z przestrzeni internetowej (Mróz, Wójcik i Pyżalski, 2022, s. 53). Tym bardziej, że konsekwencje cyberbullyingu są zauważane właśnie tam. Działania profilaktyczne, aby były skuteczne, powinny być skierowane do trzech grup: rodziców, nauczycieli i dzieci (Szulc, 2018, s. 6). Badania przeprowadzone przez Bersona i innych, pokazują, że zwykła rozmowa nauczycieli, opiekunów czy rodziców z dziećmi i młodzieżą na temat konsekwencji cyberprzemocy, zmniejsza ich skłonność do wchodzenia w rolę oprawcy w Internecie (Szulc, 2018, s. 6).

Działania profilaktyczne w Polsce w szerokim zakresie prowadzone są przez organizacje rządowe i samorządowe. Prekursorem działań edukacyjnych w tym temacie była Fundacja Dzieci Niczyje, która wraz z Fundacją Grupy TP, prowadziła ogólnopolską akcję Stop cyberprzemocy (Wrzesień, 2009, s. 7). Obejmowała ona spoty telewizyjne, radiowe oraz reklamę prasową. Poza kampanią medialną, podejmowane były działania edukacyjne w szkołach w całej Polsce. Szkoła jest szczególnym miejscem, które poza fizycznie określonym obszarem, którym jest budynek, jest jeszcze przestrzenią, w której tworzą się relacje między różnymi podmiotami. Jak pisała Maria Czerepaniak-Walczak o szkole: „W szkole, jak w soczewce, skupiają się zjawiska i procesy dziejące się w środowisku lokalnym i w skali globalnej. Kumulują się w niej nadzieje i napięcia jednostkowe i zbiorowe” (Czerepaniak-Walczak, 2015, s. 77). Stąd, to właśnie szkoła, powinna być podstawowym miejscem wszelkich działań profilaktycznych.

Ważną rolę w działaniach profilaktycznych pełnią rodzice, opiekunowie dzieci. To oni jako pierwsi powinni zauważać szczególne, charakterystyczne zachowania, świadczące o tym, że dziecko może być ofiarą przemocy internetowej, czy szkolnej. Wśród tych zachowań będzie: unikanie szkoły, zdenerwowanie lub smutek (zwłaszcza po skorzystaniu z telefonu), niepodjęcie rozmów na temat swojej działalności w sieci, zaniedbywanie dotychczasowych obowiązków, obawa przed pokazywaniem się publicznie (Hinduja i Patchin, 2010, s. 209). Ponadto, biorąc pod uwagę omawiane wcześniej cechy sprawcy cyberprzemocy, działania profilaktyczne powinny być ukierunkowane na szeroko rozumiany rozwój kompetencji społecznych, rozwój empatii u dzieci i młodzieży, budowanie ich samooceny oraz reagowanie na wszelkiego rodzaju zachowania niepożądane, szkodliwe zarówno dla jednostki przejawiającej takie zachowania, jak i dla grupy szkolnej, w której funkcjonuje uczeń.

Zapobieganiu zachowań przemocowych, zarówno tych w sieci, jak i w szkole, będzie służyła współpraca uczniów z nauczycielami oraz niesienie pomocy rówieśnikom (Krajewska, 2018, s. 270). Dużym wsparciem profilaktycznym, będą wszelkie działania wprowadzane do szkół, których celem jest

edukacja na temat alternatywnych metod rozwiązywania sporów. Mogą one być realizowane poprzez warsztaty, spotkania edukacyjne, czy apele szkolne. Sprawdzonej metodą w rozwiązywaniu problemu przemocy rówieśniczej, rekomendowaną przez Rzecznika Praw Dziecka, jest mediacja (Węgrzynowska, 2016, s. 19).

Rola mediacji rówieśniczych w profilaktyce cyberbullyingu

Mediacje rówieśnicze są niezwykle ważnym instrumentem przeciwdziałania agresji, przemocy i konfliktom. Stanowią one alternatywną metodę rozwiązywania sporów między uczniami w szkole. Potrzeba wprowadzania tego typu działań wynika z rosnących oczekiwań społecznych wobec zwiększającego się problemu agresji i przemocy szkolnej i cyberprzemocy. Szkoła powinna być miejscem przede wszystkim bezpiecznym dla ucznia, w którym wszelkie problemy rozwiązywane są na bieżąco, aby nie dochodziło do ich eskalacji. Porządkując formy zachowań agresywnych wymieniamy: agresję fizyczną, słowną, relacyjną, nękanie w Internecie (Pyżalski, 2012, s. 109–110). Niezależnie od tego, gdzie agresja ma miejsce, czy to w przestrzeni szkolnej, czy w sieci, dokonują jej uczniowie, więc to szkoła powinna na nie reagować (Borkowska, Szymańska i Witkowska, 2012, s. 2–3). Szkoła jest miejscem, w którym dzieci spędzają dużo czasu. Jest miejscem wchodzenia w relacje interpersonalne, a także przestrzenią ścierania się odmienności międzyludzkich. Konflikt jest zjawiskiem nieuchronnym. Sam w sobie nie jest niczym złym, ma też pozytywne aspekty. Natomiast źle poprowadzony spór, może przynieść wiele negatywnych konsekwencji (Cybulko, 2018, s. 99).

Czym zatem jest mediacja? Termin mediacja pochodzi od łacińskiego słowa *mediatio*, oznaczającego dosłownie „pośredniczyć”. Mediacja to polubowny, pozasądowy proces rozwiązywania sporów przy pomocy bezstronnego mediatora. Stanowi, obok arbitrażu, negocjacji, koncyliacji, czy facylitacji – alternatywną metodę rozwiązywania sporów (Duda 2019, s. 15). Mediacja rówieśnicza to metoda rozwiązywania sporów między uczniami, w której rolę bezstronnej, trzeciej osoby, pełni dwóch uczniów (rówieśników), przeszkolonych z zakresu rozwiązywania konfliktów (Winiarska, 2018, s. 465). Mediacja rówieśnicza, jest w swych założeniach realizatorem „sprawiedliwości naprawczej” na terenie szkoły. Tym samym wypiera tradycyjne podejście do konfliktu w przestrzeni szkolnej (Czerwińska, 2018, s. 4). Podejście naprawcze zmusza do szukania genezy sporu i poznania sytuacji z wszystkich źródeł zaangażowanych w konflikt. Następnie strony w drodze postępowania mediacyjnego, poszukują porozumienia i ewentualnego zadośćuczynienia poszkodowanej stronie (Czerwińska, 2018, s. 5).

Głównym celem wprowadzania mediacji rówieśniczych do szkół, jest cel wychowawczy. Wdrażanie mediacji, a następnie szkolenie w tym obszarze, daje podstawę do rozwoju kompetencji społeczno-emocjonalnych oraz postaw społecznych i obywatelskich. Przeszkolenie w zakresie mediacji rozwija umiejętności rozwiązywania konfliktów, myślenia twórczego, radzenia sobie w sytuacjach trudnych, właściwej komunikacji (bez przemocy). Ponadto wyposaża w wiedzę z zakresu przyczyn i konsekwencji sytuacji konfliktowych (Duda, 2019, s. 14).

Mediacja rówieśnicza dotyczy przestrzeni wychowania, kształtowania postaw na przyszłość oraz zapobiegania zachowaniom niepożądanym, w tym agresji i przemocy (Duda, 2019, s. 14).

Podstawowe zadania mediacji szkolnych:

- rozwiązywanie konfliktów;
- zapobieganie konfliktom;
- profilaktyka agresji i przemocy;
- zapobieganie innym zachowaniom kryminogennym;
- rozwój kompetencji miękkich;
- zapobieganie wiktyimizacji;
- poprawa relacji rówieśniczych;
- integracja uczniów;
- realizacja sprawiedliwości naprawczej (Duda, 2019, s. 17).

Mediacja rówieśnicza, poprzez realizację zadań, takich jak: poprawa relacji rówieśniczych i ich integracja, wzajemne poznanie się, skutecznie zapobiega wykluczeniu rówieśniczemu, czy odrzuceniu przez grupę rówieśniczą (w tym w cyberprzestrzeni) (Surzykiewicz, 2000, s. 13). Uczniowie potrafiący właściwie komunikować się, umiejętnie rozwiązywać konflikty, współpracować, lepiej radzą sobie w kontaktach z rówieśnikami. Stąd tak ważne jest podkreślenie, że zadaniem mediacji rówieśniczych jest rozwój kompetencji społecznych. Efektem oczekiwanym mediacji rówieśniczych jest człowiek empatyczny, lepiej radzący sobie w życiu, potrafiący krytycznie myśleć.

Rozpowszechnianie mediacji rówieśniczych objęte zostało honorowym patronatem Rzecznika Praw Dziecka. Program „Mediacja rówieśnicza w szkole metodą przeciwdziałania agresji i niedostosowaniu społecznemu młodzieży” jest kontynuacją pilotażowego programu mediacyjnego Rzecznika Praw Dziecka (Raszewska-Skałecka, 2013, s. 76). Celami programu są działania edukacyjne wobec dzieci i młodzieży w obszarze rozwiązywania sporów i konfliktów rówieśniczych bez stosowania przemocy, przeciwdzia-

łanie agresji oraz nieakceptowanym zachowaniom uczniów. Młodzi ludzie w praktyczny sposób uczą się, jak radzić sobie w sytuacjach trudnych, rozwiązywać konflikty w atmosferze szacunku, tolerancji i zrozumienia potrzeb drugiego człowieka (Raszewska-Skałeczka, 2013, s. 78).

Mediacje rówieśnicze to doskonały program profilaktyczno-edukacyjny realizowany na terenie szkoły, będący odpowiedzią na rosnące problemy (między innymi związane z przemocą w cyberprzestrzeni), z którymi borykają się na co dzień młodzi ludzie.

Wnioski, konkluzje

W jaki sposób reagować na cyberbullying? Jakie działania profilaktyczne podejmować, by skutecznie ograniczać lub niwelować przemoc w sieci?

Rozważania dotyczące profilaktyki powinny rozpocząć się od zagadnienia, którym jest konflikt. W przestrzeni szkolnej jest on zjawiskiem powszechnym. To nieodłączny element funkcjonowania człowieka w grupie. W szkole są one stosunkowo łatwo wykrywalne i identyfikowane. Zdecydowany i jawny sprzeciw szkoły wobec zachowań towarzyszących konfliktom tj. wobec agresji, przemocy fizycznej czy psychicznej, pomaga skutecznie eliminować je ze środowiska szkolnego. Bagatelizowanie i akceptowanie konfliktów, przemocy w środowisku szkolnym daje mandat do działań dużo bardziej szkodliwych i niebezpiecznych zarówno dla poszczególnych jednostek, ale również dla funkcjonowania całej placówki. Nierozwiązany lub niezidentyfikowany w porę konflikt może się nasilić i przenieść się również do przestrzeni wirtualnej.

Mediacje rówieśnicze w szkole to ważny element profilaktyki zachowań przemocowych. Wdrażanie mediacji rówieśniczych to proces złożony, często dostosowywany do potrzeb danej klasy. Edukuje w zakresie emocji, przyczyn i konsekwencji zachowania agresywnego, przebiegu sytuacji konfliktowych i przemocy stosowanej w świecie cyfrowym. Wzmaga poczucie jedności i integralności klasy dzięki poszukiwaniu tego, co łączy a nie co dzieli. Wdrażanie mediacji rówieśniczych do szkół podstawowych i ponadpodstawowych jest doskonałym posunięciem, mającym na celu niwelowanie agresji i przemocy rówieśniczej.

Istotne jest ciągle zainteresowanie tematyką cyberbezpieczeństwa i niepożądanych zachowań agresywnych dzieci i młodzieży w przestrzeni cyfrowej i szkolnej.

BIBLIOGRAFIA

Andrzejewska, A. (2013). Rola nauczyciela w ochronie dzieci i młodzieży przed zagrożeniami cyberprzestrzeni. *Rozprawy Społeczne*, 7(2), 13–24.

- Belsey, B. (2004). *14 B. Belsey, Always on? Always aware!*, <http://www.cyberbullying.ca/>
- Borkowska, A., Szymańska, J., Witkowska, M. (2012). *Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole. Poradnik dla nauczycieli*. Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Czerepaniak-Walczak, M. (2015). Kultura szkoły – o jej złożoności i wielowymiarowości. *Pedagogika Społeczna*, 3(57), 77–87.
- Czerwińska, H. (2018). *Co można zrobić, aby nie brakowało przyjaznych i życzliwych relacji w szkole?*. ORE.
- Cybulko, A. (2018). Konflikt. W: E. Gmurzyńska, R. Morek (red.), *Mediacje. Teoria i praktyka* (s. 83–100). Wolters Kluwer.
- Duda, A.K. (2019). *Masz prawo do mediacji w szkole. Zarys pracy mediatora szkolnego*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Duda, A.K. (2019). Mediacja rówieśnicza jako element kultury szkoły. W: A.K. Duda, W. Skrzypek, A. Mróz, P. Koperna, K. Sobieszkańska, E. Zawisza-Wilk (red.), *Masz prawo do mediacji w szkole. Mediacje rówieśnicze w praktyce szkolnej. Implikacje i rekomendacje* (s. 13–20). Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Hinduja, S., Patchin, J. (2010). Bullying, Cyberbullying, and Suicide. *Archives of Suicide Research*, 14(3), 206–221. DOI: 10.1080/1381118.2010.494133
- Hołyst, B. (2016). *Kryminologia*, wyd. 11. Wolters Kluwer.
- Kochan, I., Jędrzejko, M.Z. (2018). Cyberbullying wśród dzieci i młodzieży. Zjawisko, uwarunkowania, delegacje profilaktyczne. W: M.Z. Jędrzejko, A. Szwedzik (red.), *Pedagogika i profilaktyka społeczna* (s. 103–120). Oficyna Wydawnicza ASPRA.
- Knol, K., Pyżalski, J. (2011). Mobbing elektroniczny: analiza rozwiązań profilaktycznych i interwencyjnych. *Dziecko Krzywdzone*, 1(34), 68–82. <https://repozytorium.amu.edu.pl/server/api/core/bitstreams/6abdcc4e-b334-4862-9c15-b18661c766b3/content>
- Krajewska, A. (2018). *Bullying jako forma przemocy w środowisku szkolnym*. Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi.
- Lange, R. (red.). (2021). *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów*. NASK – Państwowy Instytut Badawczy.
- Łukawska, M. (2021). Agresja elektroniczna wśród dzieci w młodszym wieku szkolnym. *EU-NOMIA – Rozwój Zrównoważony – Sustainable Development*, 1(100), 117–124.
- Mróz, J.T., Wójcik, M., Pyżalski J. (2022). Bullying – prześladowanie rówieśnicze. Prawdy i mity na temat zjawiska. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 21(4), 34–85.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Blackwell Publishing.
- Olweus, D. (2013). School Bullying: Development and Some Important Challenges. *Annual Review of Clinical Psychology*, 9, 751–780. DOI: 10.1146/annurev-clinpsy-050212-185516
- Pyżalski, J. (2011). *Agresja elektroniczna wśród dzieci i młodzieży*. GWP.
- Pyżalski, J. (2012). *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*. Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Pyżalski, J., Zdrodowska, A., Tomczyk, Ł., Abramczuk, K. (2019). *Polskie badania EU Kids Online 2018. Najważniejsze wyniki i wnioski*. Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Raport Najwyższej Izby Kontroli, *Przeciwdziałanie zaburzeniom psychicznym u dzieci i młodzieży*. Nr ewid. 13/2017/P/16/026/KNO, Warszawa 2017.
- Raszewska-Skałeczka, R. (2013). Mediacje rówieśnicze jako instrument przeciwdziałania agresji i rozwiązywania konfliktów w szkole. W: M. Tabernaćka (red.), *Mediacje ponad podziałami* (s. 71–84). Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa.
- Siemieniecka, D., Skibińska, M., Majewska, K. (2020). *Cyberagresja – zjawisko, skutki, zapobieganie*. Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Ólafsson, K., Livingstone, S., Hasebrink, U. (2020). *EU Kids Online 2020 Survey results from 19 countries*. DOI: 10.21953/lse.47fdeqj01ofo

- Surzykiewicz, J. (2000). *Agresja i przemoc w szkole. Uwarunkowania socjoekologiczne*. CMPPP.
- Szulc, M. (2018). Psychologiczne uwarunkowania, konsekwencje i przeciwdziałanie zjawisku cyberprzemocy. *Wychowanie na co dzień*, 5–6, 272–273. https://www.researchgate.net/publication/341480107_Psychologiczne_uwarunkowania_konsekwencje_i_przeciwdzialanie_zjawisku_cyberprzemocy
- Śliwa, S. (2015). *Profilaktyka pedagogiczna*. Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu.
- Twardowska-Staszek, E., Zych, I. (2019). Bullying i cyberbullying wśród dzieci i młodzieży. Analiza porównawcza wyników badań prowadzonych w Polsce i Hiszpanii. Wyzwania dla profilaktyki. *Studia Pedagogica Ignatiana*, 3(22), 115–137. <https://doi.org/10.12775/SPI.2019.3.006>
- Węgrzynowska, J. (2016). Dzieci doświadczające przemocy rówieśniczej. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 15(1), 9–26.
- Winiarska, A. (2018). Mediacje i inne „praktyki naprawcze” w środowisku szkolnym. W: E. Gmurzyńska, R. Morek (red.), *Mediacje. Teoria i praktyka*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Wojnarowska, B. (2008). *Edukacja zdrowotna*. PWN.
- Wrzesień, A. (2009). Profilaktyka cyberprzemocy – przykłady działań z Polski i świata. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 8(1), 1–11.

STRONY INTERNETOWE

- Oficjalna strona internetowa rządu Stanów Zjednoczonych, *What is cyberbullying?* <https://www.stopbullying.gov/cyberbullying/what-is-it/index.html>
- <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/nik-o-cyberprzemocy-wsrod-dzieci-i-mlodziezy.html>
- <https://www.nik.gov.pl/kontrola/P/16/026/>

SUMMARY

Peer Mediation in the Prevention of Cyberbullying

The aim of the article is to draw attention to the serious problem of aggressive behavior of young people in the Internet space. It has become another place (outside the backyard, school or other environments in the real world) where young people bully, persecute, intimidate, challenge or threaten their peers. This type of violence, called cyberbullying\cyberaggression, requires immediate intervention from us adults due to its serious consequences. This article proposes preventive measures aimed at developing students' social competences. Peer mediation, the main purpose of which is to equip young people with the ability to resolve disputes without aggression and violence, is a proposition of preventive actions in the school space. On the other hand, the tasks of school mediation directly or indirectly refer to the problem of aggression and violence.

KEY WORDS: cyberbullying, internet, prevention, school and peer mediation